

CHƯƠNG 6

GIẢI SỐ PHƯƠNG TRÌNH VI PHẦN

Nhóm phương pháp tính ⁽¹⁾

KHOA TOÁN - TIN
ĐẠI HỌC BÁCH KHOA HÀ NỘI

01/2024

⁽¹⁾Email: yen.hathingoc@hust.edu.vn

1 Nội dung, mục tiêu

2 Bài toán Cauchy

3 Các công thức Euler

- Công thức Euler hiện
- Công thức Euler ẩn
- Công thức hình thang, công thức Euler cải biên

4 6.3 Các công thức Runge-Kutta

- 6.3.1 Công thức RK3
- 6.3.3 Công thức RK4

Nội dung Chương 6

6.1 Bài toán Cauchy

6.2 Các công thức Euler

6.3 Các công thức Runge-Kutta

Mục tiêu chương 6

- ➊ Đưa phương trình vi phân, hệ phương trình vi phân các cấp về dạng phương trình tổng quát cấp 1.
- ➋ Áp dụng các công thức tìm nghiệm của phương trình trên một đoạn đóng.
- ➌ Viết được thuật toán và sơ đồ khối cho các phương pháp.

1 Nội dung, mục tiêu

2 Bài toán Cauchy

3 Các công thức Euler

- Công thức Euler hiện
- Công thức Euler ẩn
- Công thức hình thang, công thức Euler cải biên

4 6.3 Các công thức Runge-Kutta

- 6.3.1 Công thức RK3
- 6.3.3 Công thức RK4

Bài toán Cauchy

Cho $I = [x_0, X]$ là một đoạn con đóng trong $\mathbb{R}$. Tìm hàm vector $y \in C^1[I, \mathbb{R}^k]$ sao cho

$$\begin{cases} \frac{dy}{dx} = f(x, y), & x \in I \\ y(x_0) = y_0 \end{cases} \quad (1)$$

Ví dụ bài toán 1 chiều cấp 1

Cho $I = [1, 5] \subset \mathbb{R}$. Tìm hàm vector $y \in C^1[I, \mathbb{R}]$ sao cho:

$$\begin{cases} \frac{dy}{dx} = \frac{xy}{x^2 + y^2}, & x \in I, \\ y(1) = 1. \end{cases} \quad (2)$$

Ví dụ bài toán 2 chiều cấp 1

Cho $I = [1, 5] \subset \mathbb{R}$. Tìm hàm vector $y \in C^1[I, \mathbb{R}^2]$ sao cho

$$\begin{cases} \frac{dy}{dx} = \frac{xyz}{1 + x^2 + y^2}, & x \in I, \quad y(1) = 1, \\ \frac{dz}{dx} = \frac{x + y + z}{1 + x^2 + y^2}, & x \in I, \quad z(1) = -1. \end{cases} \quad (3)$$

Đưa bài toán về dạng tổng quát cấp 1 trong không gian hai chiều với hàm véc-tơ $u(x) = (y(x), z(x))^T$.

Ví dụ bài toán 1 chiều cấp 2

Cho $I = [1, 5]$ là một đoạn con đóng trong $\mathbb{R}$. Tìm hàm vector $y \in C^2[I, \mathbb{R}]$ sao cho

$$\begin{cases} \frac{d^2 y}{dx^2} = \frac{xy \sin y'}{1 + x^2 + y^2}, & x \in I, \\ y(1) = 1, \quad y'(1) = -0.5. \end{cases} \quad (4)$$

Đặt $z = y'$, $u = (y, z)^T$. Bài toán đưa được về dạng tổng quát với $k = 2$.

$$\begin{cases} \frac{du}{dx} = \begin{bmatrix} y' \\ z' \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} z \\ \frac{xy \sin z}{1 + x^2 + y^2} \end{bmatrix} & x \in I, \\ u(1) = (1, -0.5)^T. \end{cases} \quad (5)$$

Nghiem số của bài toán

Nghiem số của bài toán là hàm lưới $y_h(x)$ xác định trên

$$\Omega_h = \{x_0, x_1, x_2, \dots, x_n = X\} \subset I$$

thỏa mãn giá trị của nghiệm đúng của bài toán:

$$y(x_i) \approx y_h(x_i)$$

Ký hiệu: $y_i = y_h(x_i)$

1 Nội dung, mục tiêu

2 Bài toán Cauchy

3 Các công thức Euler

- Công thức Euler hiện
- Công thức Euler ẩn
- Công thức hình thang, công thức Euler cải biên

4 6.3 Các công thức Runge-Kutta

- 6.3.1 Công thức RK3
- 6.3.3 Công thức RK4

Ý tưởng

$$y(x_{n+1}) = y(x_n) + \int_{x_n}^{x_{n+1}} f(t, y(t)) dt = y_n + S_n \quad (6)$$

Dùng các công thức tính gần đúng tích phân xác định S_n xây dựng các công thức giải gần đúng phương trình vi phân.

Công thức Euler hiện

$$y_{n+1} = y_n + S_n = y_n + hf(x_n, y_n) \quad (7)$$

Ví dụ 1. Dùng công thức Euler hiện (7) giải gần đúng bài toán (2) với bước lưới $h = 0.1$ trên đoạn $[1, 2]$

$$\begin{cases} \frac{dy}{dx} = \frac{xy}{x^2 + y^2}, & x \in I, \\ y(1) = 1. \end{cases}$$

Lời giải.

B1. Xác định các yếu tố đầu vào:

$$f(x, y) = \frac{xy}{x^2 + y^2},$$
$$x_0 = 1, h = 0.1, x_k = x_0 + kh, y_0 = 1.$$

B2. Viết công thức Euler hiện cho bài toán (2):

$$y_{k+1} = y_k + hf(x_k, y_k) = y_k + \frac{hx_k y_k}{x_k^2 + y_k^2}$$

B3. Lập bảng tính toán

k	x_k	y_k	k	x_k	y_k
0	1	1	6	1.6	1.297961916
1	1.1	1.05	7	1.7	1.346887319
2	1.2	1.099945946	8	1.8	1.395562002
3	1.3	1.149757054	9	1.9	1.443985451
4	1.4	1.19938233	10	2	1.492159764
5	1.5	1.248790198			

Công thức Euler ẩn

$$y_{n+1} = y_n + S_n = y_n + hf(x_{n+1}, y_{n+1}) \quad (8)$$

Công thức Euler ẩn (8) là công thức ẩn cần giải phương trình để tìm y_{n+1}

Công thức Euler ẩn

$$\begin{cases} t_{n,0} = y_n + hf(x_n, y_n) \\ t_{n,k+1} = y_n + hf(x_{n+1}, t_{n,k}) \\ y_{n+1} = y_n + hf(x_{n+1}, t_{n,k+1}) \end{cases} \quad (9)$$

Quy ước, nếu không nói rõ yêu cầu sai số, khi giải phương trình (8), chỉ cần lặp 1 lần, tức là dùng công thức (9) bỏ qua công thức ở giữa.

Ví dụ 2. Sử dụng công thức Euler ẩn tìm nghiệm số của bài toán (3) trên đoạn $[1, 2]$ với bước lưới $h = 0.1$.

$$\begin{cases} \frac{dy}{dx} = \frac{xyz}{1 + x^2 + y^2}, & x \in I, \\ \frac{dz}{dx} = \frac{x + y + z}{1 + x^2 + y^2}, & x \in I, \\ y(1) = 1, \quad z(1) = -1. \end{cases}$$

Lời giải.

B1. Xác định các yếu tố đầu vào:

$$f(x, y, z) = \frac{xyz}{1 + x^2 + y^2},$$

$$g(x, y, z) = \frac{x + y + z}{1 + x^2 + y^2},$$

$$x_0 = 1, \quad h = 0.1, \quad x_k = x_0 + kh, \quad y_0 = 1, \quad z_0 = -1.$$

Lời giải ví dụ 2.

B2. Công thức Euler ẩn (9) cho bài toán:

$$u_k = y_k + hf(x_k, y_k, z_k) = y_k + \frac{hx_k y_k z_k}{1 + x_k^2 + y_k^2}$$

$$v_k = z_k + hg(x_k, y_k, z_k) = z_k + \frac{h(x_k + y_k + z_k)}{1 + x_k^2 + y_k^2}$$

$$y_{k+1} = y_k + hf(x_{k+1}, u_k, v_k) = y_k + \frac{hx_{k+1} u_k v_k}{1 + x_{k+1}^2 + u_k^2}$$

$$z_{k+1} = z_k + hg(x_{k+1}, u_k, v_k) = z_k + \frac{h(x_{k+1} + u_k + v_k)}{1 + x_{k+1}^2 + u_k^2}$$

Lời giải ví dụ 2.

B3. Lập bảng tính toán

k	x_k	y_k	z_k	u_k	v_k
0	1	1	-1	0.966666667	-0.966666667
1	1.1	0.967310954	-0.965017668	0.934668856	-0.92997629
2	1.2	0.935832743	-0.928661728	0.904380549	-0.892254911
3	1.3	0.905928295	-0.891256896	0.876030056	-0.853809404
4	1.4	0.877835261	-0.853101353	0.849731554	-0.814910823
5	1.5	0.851685419	-0.814460773	0.825511829	-0.775792036

Lời giải ví dụ 2.

B3. Lập bảng tính toán

k	x_k	y_k	z_k	u_k	v_k
6	1.6	0.827526794	-0.77556577	0.803335261	-0.736648488
7	1.7	0.80534506	-0.736612046	0.783124773	-0.697640986
8	1.8	0.785082249	-0.697762401	0.764778096	-0.658899505
9	1.9	0.766651956	-0.659149835	0.74817969	-0.620527352
10	2	0.749951059	-0.620881143		

Công thức hình thang

$$y_{n+1} = y_n + S_n = y_n + \frac{h}{2}f(x_n, y_n) + \frac{h}{2}f(x_{n+1}, y_{n+1}) \quad (10)$$

Công thức hình thang (10) là công thức ẩn cần giải phương trình để tìm y_{n+1}

Công thức hình thang

$$\begin{cases} t_{n,0} = y_n + hf(x_n, y_n) \\ t_{n,k+1} = y_n + \frac{h}{2}f(x_n, y_n) + \frac{h}{2}f(x_{n+1}, t_{n,k}) \\ y_{n+1} = y_n + \frac{h}{2}f(x_n, y_n) + \frac{h}{2}f(x_{n+1}, t_{n,k+1}) \end{cases} \quad (11)$$

Quy ước, nếu không nói rõ yêu cầu sai số, khi giải phương trình (8), chỉ cần lặp 1 lần, tức là dùng công thức (11) bỏ qua công thức giữa.

Ví dụ 3. Dùng công thức Euler cải biên (công thức hình thang) tìm nghiệm số của bài toán (4) trên đoạn $[1, 2]$ với bước lưới $h = 0.1$.

$$\begin{cases} \frac{d^2 y}{dx^2} = \frac{xy \sin y'}{1 + x^2 + y^2}, & x \in I, \\ y(1) = 1, & y'(1) = -0.5. \end{cases}$$

Lời giải.

Xác định các yếu tố đầu vào:

$$z = y', \quad f(x, y, z) = z, \quad g(x, y, z) = \frac{xy \sin z}{1 + x^2 + y^2}.$$

$$x_0 = 1, \quad h = 0.1, \quad x_k = x_0 + kh = 1 + 0.1k, \quad y_0 = 1, \quad z_0 = -0.5.$$

Lời giải ví dụ 3.

Công thức Euler cải biên (11) cho bài toán:

$$u_n = y_n + hf(x_n, y_n, z_n) = y_n + 0.1z_n,$$

$$v_n = z_n + hg(x_n, y_n, z_n) = z_n + \frac{0.1x_n y_n \sin z_n}{1 + x_n^2 + y_n^2},$$

Lời giải ví dụ 3.

$$y_{n+1} = y_n + \frac{h}{2}f(x_n, y_n, z_n) + \frac{h}{2}f(x_{n+1}, u_n, v_n)$$

$$= y_n + \frac{0.1z_n}{2} + \frac{0.1v_n}{2},$$

$$z_{n+1} = z_n + \frac{h}{2}g(x_n, y_n, z_n) + \frac{h}{2}g(x_{n+1}, u_n, v_n)$$

$$= z_n + \frac{0.1x_n y_n \sin z_n}{2(1 + x_n^2 + y_n^2)} + \frac{0.1x_n u_n \sin v_n}{2(1 + x_n^2 + u_n^2)}.$$

Lời giải ví dụ 3.

Lập bảng tính toán

k	x_k	y_k	z_k	u_k	v_k
0	1	1	-0.5	0.95	-0.515980851
1	1.1	0.949200957	-0.516273007	0.897573657	-0.53284084
2	1.2	0.896745265	-0.532985803	0.843446685	-0.549839863
3	1.3	0.842603982	-0.549835341	0.787620448	-0.566670435
4	1.4	0.786778693	-0.566519423	0.730126751	-0.583037017
5	1.5	0.729300871	-0.582747506	0.67102612	-0.598666134

Lời giải ví dụ 3.

Lập bảng tính toán

k	x_k	y_k	z_k	u_k	v_k
6	1.6	0.670230189	-0.598250456	0.610405143	-0.613314659
7	1.7	0.609651933	-0.61278855	0.548373078	-0.626775798
8	1.8	0.547673716	-0.626157312	0.485057985	-0.638882597
9	1.9	0.48442172	-0.638190988	0.420602621	-0.649509069
10	2	0.420036717	-0.648763747		

1 Nội dung, mục tiêu

2 Bài toán Cauchy

3 Các công thức Euler

- Công thức Euler hiện
- Công thức Euler ẩn
- Công thức hình thang, công thức Euler cải biên

4 6.3 Các công thức Runge-Kutta

- 6.3.1 Công thức RK3
- 6.3.3 Công thức RK4

Công thức RK3 cho bài toán 1 chiều

$$\left\{ \begin{array}{l} k_{1,n} = hf(x_n, y_n) \\ k_{2,n} = hf\left(x_n + \frac{h}{2}, y_n + \frac{k_{1,n}}{2}\right) \\ k_{3,n} = hf(x_n + h, y_n - k_{1,n} + 2k_{2,n}) \\ y_{n+1} = y_n + \frac{1}{6}(k_{1,n} + 4k_{2,n} + k_{3,n}) \end{array} \right. \quad (12)$$

Công thức RK3 cho bài toán 2 chiều

$$\left\{ \begin{array}{l} k_{1,n} = hf(x_n, y_n, z_n) \\ l_{1,n} = hg(x_n, y_n, z_n) \\ k_{2,n} = hf\left(x_n + \frac{h}{2}, y_n + \frac{k_{1,n}}{2}, z_n + \frac{l_{1,n}}{2}\right) \\ l_{2,n} = hg\left(x_n + \frac{h}{2}, y_n + \frac{k_{1,n}}{2}, z_n + \frac{l_{1,n}}{2}\right) \end{array} \right. \quad (13)$$

Công thức RK3 cho bài toán 2 chiều

$$\left\{ \begin{array}{l} k_{3,n} = hf(x_n + h, y_n - k_{1,n} + 2k_{2,n}, z_n - l_{1,n} + 2l_{2,n}) \\ l_{3,n} = hg(x_n + h, y_n - k_{1,n} + 2k_{2,n}, z_n - l_{1,n} + 2l_{2,n}) \\ y_{n+1} = y_n + \frac{1}{6}(k_{1,n} + 4k_{2,n} + k_{3,n}) \\ z_{n+1} = z_n + \frac{1}{6}(l_{1,n} + 4l_{2,n} + l_{3,n}) \end{array} \right. \quad (14)$$

Công thức RK4

$$\left\{ \begin{array}{l} k_{1,n} = hf(x_n, y_n) \\ k_{2,n} = hf\left(x_n + \frac{h}{2}, y_n + \frac{k_{1,n}}{2}\right) \\ k_{3,n} = hf\left(x_n + \frac{h}{2}, y_n + \frac{k_{2,n}}{2}\right) \\ k_{4,n} = hf(x_n + h, y_n + k_{3,n}) \\ y_{n+1} = y_n + \frac{1}{6}(k_{1,n} + 2k_{2,n} + 2k_{3,n} + k_{4,n}) \end{array} \right. \quad (15)$$

Bài tập 1. Viết công thức RK4 cho bài toán 2 chiều.

Bài tập 2. Áp dụng công thức RK3, RK4 giải các bài toán (2), (3), (4).